

Berg, E. & Solstad, G.M. (2023). Inkluderende bevegelsesfellesskap: Visjoner og virkelighet.

I: T. Wilhelmsen, E. Berg, K.V. Evensen,

G.M. Solstad & I.M. Thorjussen (Red.),

Bevegelsesfellesskap i oppveksten: Kritiske

perspektiver på inkludering og mangfold

(s. 364–380). Fagbokforlaget.

DOI: <https://doi.org/10.55669/oa230119>

Kapittel 19

Inkluderende bevegelsesfellesskap

Visjoner og virkelighet

Ellen Berg & Gerd Marie Solstad

Innledning

«Vår tidligst klare skøytebane kunne tas i bruk.

Alle var velkommen. Alle fikk plass.

Merkelig nok.»

Andedammen, strofe 3-5

Diktet av Runar Myhre illustrerer en visjon om inkludering og mangfold, der alle tar del i bevegelsesfellesskapet på skøyteisen. Visjoner er virkningsfulle. Når Evensen, Thorjussen og Wilhelmsen innleder antologien med «Andedammen», appellerer de til leserens fantasi og følelser. Forfatterne inviterer til å forestille oss virkelige personer i sentrum for tekstene om inkludering og

mangfold. Her snakker vi om barna og ungdommene, naturligvis, men ikke bare dem. I antologiens 18 foregående kapitler skimter vi lærere, trenere, studenter, skolefritidsordning- og barnehageansatte som står på dag for dag for at barn og unge skal leke, lære og trives sammen i bevegelse. Det å skape inkluderende bevegelsesfellesskap for barn og unge i fremtiden handler også om de som jobber med inkludering i det daglige og *deres* hverdagskamper. Institusjonelle vilkår for inkludering er en del av bildet.

I dette kapittelet retter vi oppmerksomheten nettopp mot det politiske landskapet. Vi belyser sammenhenger og spenninger som utkrystalliserer seg på tvers av forskningsfokus og bokas tre deler: barnehage og skole (del 1), organisert idrett (del 2) og høyere utdanning (del 3). Her samler vi trådene fra antologiens bidrag og løfter blikket. Med dette utgangspunktet reflekterer vi rundt farbare veier for å skape og virkeliggjøre visjoner om inkluderende bevegelsesfellesskap. Antologien rommer et spekter av vyer for bevegelsesarenaene i oppveksten. Elever som finner veien til motivasjon i kroppsøving, beskrives av Mehus og Tangeraaas i kapittel 5. Ideer til samhandling om kroppsøving-faget mellom skole og foresatte til barn med funksjonsnedsettelse løftes fram av Berg i kapittel 4. Et bilde av en ungdomsfotball som først og fremst handler om vennskap, bevegelsesglede og frihet, tegnes opp av Nesse i kapittel 11.

Ved å samle forskning på tvers av institusjonelle bevegelsesarenaer i oppveksten og høyere utdanning, blir det klart at våre institusjoner er inkluderende for mange. Samtidig ser vi at disse preges av gjenstridige problemer med utenforskap og forskjellsbehandling. Det tverrgående blikket på bevegelsesarenaer i oppveksten viser at inkludering kan være en hard kamp for den enkelte, og at den enkeltes kamp og håp gjerne henger sammen med *samtidens* kamper og håp. Vi er inne i en tid der flere eksistensielle trusler mot det gode liv og gode samfunn kappes om vår oppmerksomhet: utradering av natur, global oppvarming, og økende forskjeller i rikdom og innflytelse nasjonalt og globalt (Fraser, 2019; Halvorsen & Stjernø, 2021; Piketty, 2020). Sosioøkonomiske og kulturelle forskjeller kommer til uttrykk i barn og unges deltakelse i fysisk aktiv lek, læring og sosiale fellesskap – også innenfor sentrale oppvekstarenaer som barnehage, skole og organisert idrett. Ideelt sett er dette arenaer hvor barn og ungdom etablerer et godt forhold til egen kropp, og opplever mestring og bevegelsesglede for seg selv og i fellesskap med andre. Ideelt sett er inkluderende bevegelsesfellesskap med på å legge grunnlaget for fremtidens inkluderende samfunn.

Det kan være langt mellom visjoner og virkelighet. Hvilke veier en bør følge for å skape inkluderende bevegelsesfellesskap, er ikke alltid åpenbart, og heller ikke hvilke idealer det er best å la seg lede av. I denne avslutningsteksten argumenterer vi for at kritiske perspektiver kan spille en rolle i å virkeliggjøre visjoner om inkludering. For det første kan de belyse urett som rammer den enkelte og gi innsikt i hvorfor uretten opptrer. Kritiske perspektiver har videre en funksjon i å løfte opp, begrunne og vekke begeistring for alternative praksiser og idealer. Slik styrkes grunnlaget for å peke på hva som kan utfordres og endres, men også hva som bør bevares, når fremtidens inkluderende bevegelsesmiljøer skal utformes. Forskernes valg av teori er på ingen måte ubetydelig, slik Wilhelmsen viser i kapittel 2 om forståelser av lek i barnehageforskningen. Perspektivene har makt til å forme våre oppfatninger av et fenomen, så vel som våre visjoner, på måter som gir ringvirkninger for barn og unges liv og hverdagskamper.

For å løfte blikket og se til politiske løsninger som gir bedre rammer for inkludering, trekker vi på Nancy Frasers politiske analyse av ulike typer urett og strategier for å korrigere disse urettene. Perspektivet sender vårt kritiske blikk på leting etter *roten* til de aktuelle inkluderingsproblemene, og oppfordrer til å tenke nøye gjennom de foreslåtte løsningenes treffpunkt – om de er innstilt på å bekrefte eller transformere systemet til grunn for uretten. Med utspring i Simon Lukes' maktperspektiver lager vi også noen holdepunkter for å reflektere rundt hva som skal til, og av hvem, for å realisere fremtidsvisjoner om inkluderende bevegelsesfellesskap. Gjennom valg av teori tydeliggjør vi sammenhengen mellom det politiske landskapet, maktforhold og vilkårene for institusjonenes arbeid med inkludering. Vårt formål er å innby til refleksjon og nye tenkemåter om vilkårene for inkludering på oppvekstens bevegelsesarenaer. Teksten er ment som inspirasjon til å tegne opp vinnende visjoner, til å tro på solidariske fremskritt og til å ta kampen for å sikre barn og unges inkluderende bevegelsesarenaer i oppveksten.

Importerte eller hjemmedyrkede problemer?

I et forsøk på å klargjøre sentrale politiske dilemmaer i vår samtid, har Nancy Fraser (1997) formulert et politisk-analytisk rammeverk der hun skiller mellom to forståelser av urett; knyttet til *økonomisk fordeling* og til *kulturell*

anerkjennelse. Den første formen for urett er rotfestet i den politisk-økonomiske samfunnsstrukturen, og kan komme til uttrykk i økonomisk marginalisering, utnyttelse og fattigdom. Den andre formen er primært bundet opp i sosiokulturelle samfunnsforhold og verdistrukturer, og erfares eksempelvis som manglende anerkjennelse, usynliggjøring og respektløshet (s. 14). Hensikten med rammeverket er ikke å skille økonomisk og kulturell urett som distinkte, separate kategorier. Tvert om mener Fraser (1997, s. 4) at nøkkelen til progressiv, egalitær samfunnsendring ligger i å se de ulike formene for urett i sammenheng. Hun presiserer at de fleste rettighetskamper som regel innebærer krav om *både* fordeling og anerkjennelse. Vi vil hevde at det samme gjelder utfordringene for inkludering av barn og unge på oppvekstens bevegelsesarenaer.

Å samle kritisk forskning om inkludering og mangfold i samme bok åpner opp for analyse av hva slags urett det primært er snakk om. Bidragene i boka belyser utfordringer som knytter seg til familiens økonomi og kultur, og barnas kjønn og funksjonsevne. Spennvidden i temaene forfatterne tar opp, viser at det er snakk om mangefasetterte utfordringer som ikke bare angår én gruppe barn og unge, eller bare begrenser seg til én bevegelsesarena. Dermed kan vi få øye på mer generelle mønstre og mekanismer som virker inn på barn og unges bevegelsesfellesskap. Den tematiske bredden i boka inviterer til helhetlig og nyansert tenkning rundt opphavet til problemene – innad i og på tvers av institusjonelle bevegelsesarenaer. Et relevant spørsmål er om problemene stammer fra forhold inne i den enkelte institusjon eller om de først og fremst har opphav i forhold utenfor institusjonen. Sagt på en annen måte; er det snakk om hjemmedyrkede eller importerte problemer? Ved å se på tvers av bokas kapitler, får vi øye på at lignende inkluderingsutfordringer med rot i generelle samfunnstrekk går igjen på tvers av bevegelsesarenaer, og at praksis på én bevegelsesarena kan forplante seg som et problem på en annen.

Én form for import handler om at samfunnsutfordringer trekker inn i institusjonene og gjør seg gjeldende på barn og unges bevegelsesarenaer. Ikke sjelden synes problemene bokas forfattere beskriver, å ha rot i mer generelle samfunnstrekk som økonomiske forskjeller, dårlig familieøkonomi, bostedssegregering og kulturell nedvurdering. Massao og Thorjussen er blant de som tematiserer dette i sitt kapittel 13. Her skildrer de barn og unge med minoritetsbakgrunn som har hatt erfaringer med rasis-

tiske kommentarer og forskjellsbehandling i skole- og idrettssammenheng. Forfatterne synliggjør at det ikke bare er snakk om institusjonelle problemer med kulturell anerkjennelse, men også et større samfunnsproblem. I andre kapitler er forfatternes kritiske blikk rettet inn mot institusjonelle strukturer, føringer, kultur eller praksiser innenfor arenaen de fokuserer på, enten det er skole, barnehage, idrett, SFO eller høyere utdanning. Her er koblingen mellom samfunnets og institusjonens utfordringer gjerne mer implisitt eller indirekte. Likevel ser vi fellestrekk i kapitlenes innramming, der politikk og strømninger i samtiden legger krevende føringer eller press på institusjonene og de som jobber med inkludering. Wilhelmsen i kapittel 2 og Wendelborg og Caspersen i kapittel 3 retter et kritisk blikk mot at problemer i barnehage og skole ofte individualiseres slik at det i første rekke blir den enkelte lærer og ansatt som ansvarliggjøres. Tendensen til individualisering av ansvar kan delvis knyttes til fremveksten av nyliberalistisk ideologi og politikk, og dens innflytelse på styringsmodeller og praksis i skolen og andre deler av velferdssektoren (Deutscher & Lafont, 2017; Smette & Hegna, 2021). Antologien taler for at en ikke kan se bort fra institusjonenes økonomi og de ansattes arbeidsvilkår som betingelser for gode bevegelsesarenaer for barn og unge.

Videre virker praksis på én bevegelsesarena inn på inkluderingsbetingelsene på andre. Det akademiske tvisynet på barn og unges bevegelsesarenaer fremmer refleksjon rundt migrasjon av problemer fra én arena til en annen. Larnebys kapittel 8 om inkludering i idrettsungdomsskoler er et godt utgangspunkt for å reflektere rundt dette. Hun beskriver et skolemiljø preget av et tydelig hierarki basert på kjønn, sportsgren og prestasjon. Status og respekt tilfaller gutter over jenter, fotball over innebandy, og de idrettsflinke(st) over de andre. Kan den tatt for gitte maskuline overlegenheten og opphøyningen av idrettsgutter over idrettsjenter som Larneby beskriver, ha noe å gjøre med måten alt fra idrett til bursdagsfeiringer for barn og ungdom organiseres på? Gitt at segregering i kjønnsdelte grupper er normen i idretten fra barnsben av i Norden, er det forlokkende å undres: Hva om normen var at gutter og jenter spilte på samme lag og deltok i samme grupper, uansett idrettsgren, gjennom hele eller større deler av barne- og ungdomsidretten? I en litteraturgjennomgang om barn og unges fritid i et kjønns- og likestillingsperspektiv argumenterer Seland, Persson og Eriksen (2019) for at kjønnsblandede grupper i barneidretten kan motvirke at stereotyper om

kjønn og ferdigheter etablerer seg, og dermed ha positive ringvirkninger for likestilling mellom kjønnene både i og utenfor idretten. Hvis idretten tok slike grep, ville vi i framtiden da sett andre tilstander på skolene Larneby skriver om?

Vår oppfatning er at inkluderende bevegelsesfellesskap neppe oppnås gjennom *enten* omfordeling *eller* anerkjennelse. Utfordringene krysser økonomiske og kulturelle skillelinjer, og bør ses i sammenheng. Et tverrgående kritisk blikk på inkludering bereder grunnen for å vurdere hva slags politikk og tiltak som er nødvendige og på hvilke samfunnsområder de trengs. I følgende avsnitt spiller vi opp til refleksjon rundt løsningstilnærminger.

Mer gjødelse eller ny jord?

Samfunnsmessige forhold i vår tid setter en ramme for hva slags politiske og praktiske løsninger en kan og bør søke seg mot, og hva slags utilsiktede konsekvenser det er viktig å være oppmerksom på. Frønes (2018, s. 156) skriver at «når *lavterskeltilbud* er et moderne mantra, skyldes dette at vi lever i et *høyterskelsamfunn*». Beskrivelsen resonerer godt med flere av kapitlene i boka der det pekes på inkluderingsutfordringer og arbeidspress knyttet til høye eller urealistiske krav og forventninger. Dette er fremtredende som kontekst i kapitlene om den organiserte idretten, deriblant kapittel 12 av Espedalen og Strandbu, og i kroppsøvlingslærerutdanning og i skolefritidsordning, slik det skildres av henholdsvis Elnan og Vedul-Kjelsås i kapittel 15 og Caspersen og Wendelborg i kapittel 7. Sitatet til Frønes henter til at valg av løsninger ofte gir en pekepinn på hvordan problemet forstås. Videre er sitatet en påminner om at velmente løsninger ikke alltid *løser* problemet – i alle fall ikke på lengre sikt. Så hvordan skaper vi inkluderende bevegelsesfellesskap i oppvekstens bevegelsesarenaer som står seg over tid?

For å diskutere måter å tenke om politiske løsninger, lener vi oss igjen på Fraser (1997, 2019). Hun tegner opp to ulike tilnærminger til å rette opp i urettferdigheter som kan anvendes enten uretten springer ut fra økonomiske eller kulturelle forhold. Vi kan dele inn disse i *systembekreftende* og *transformerende* løsninger. Systembekreftende løsninger er ment å korrigere urettferdige utfall *uten å utfordre* det underliggende rammeverket som gir opphav til dem. Formålet blir å styrke systemet ved å redusere systemets

skadevirkninger. Kvotering av personer fra ikke-respekterte grupper inn i respekterte verv og posisjoner er et systembekreftende tiltak for å korrigere manglende anerkjennelse. Likeledes er velferdsstatens stønadsordninger for lavinntektsfamilier¹ et systembekreftende tiltak for å bøte på urettferdig inntektsfordeling (Fraser, 1997, s. 27). Denne typen tiltak kan være nyttig og nødvendig for å korrigere økonomisk urett og inkludere de som står utenfor der og da. For eksempel kan ordninger med betalingsstøtte og utlån av utstyr være det som trengs for at foreldre med dårlig råd melder barna sine inn i idretten. Baksiden er at slike tiltak gjerne har et snevert nedslagsfelt og begrenset virkning på lengre sikt: Familien får hjelp, men uten at en berører eller problematiserer de økonomiske samfunnsstrukturene som ligger til grunn for at familien har dårlig råd i utgangspunktet. Fattigdom forblir like utbredt i befolkningen.

I motsats søker transformerende løsninger å korrigere urettferdighet nettopp ved å *omstrukturere* det underliggende rammeverket. Her søkes det etter mer rettferdige systemer, som ikke genererer urettferdige utfall. Sosialistisk politikk med progressiv skattelegging som reduserer økonomiske forskjeller i befolkningen, er illustrerende for en transformerende tilnærming til fordelingsrett (Fraser, 1997, s. 25). For urett tilknyttet anerkjennelse og respekt, viser Fraser til det å bryte opp i kategorier og gruppeidentiteter. Målet er å transformere den underliggende kulturelle verdistrukturen som gjør at enkelte grupper systematisk underkjennes mens andre systematisk anerkjennes. Et eksempel Fraser (1997, s. 24) gir er det å løse opp dikotomien mellom hetero og homo, for å gi rom for et mer åpent og mangfoldig syn på seksuell identitet og fjerne selve grunnlaget for stigmatisering.

Rammeverket til Fraser kaster nytt lys over bruk av kategorisering i forskning og praksis. Som nevnt innledningsvis i antologien kan kategorier være et tveegget sverd: De kan synliggjøre urett, men også forsterke stereotypier og reprodusere hierarkiske samfunnsstrukturer (Flintoff, 2012). Bør vi kjempe med eller mot kategoriene? Med bakgrunn i Fraser gir det mening

1 Lavinntektsfamilier har en inntekt på under 60 prosent av medianinntekten, som i 2020 var 544 600 NOK. Det innebærer en grense for lavinntekt ved årlig inntekt på 326 760 NOK. Ifølge SSBs tall fra 2022 tilhører 11,7 prosent av barn i Norge en husholdning med vedvarende lavinntekt. <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/inntekt-og-formue/statistikk/inntekts-og-formuesstatistikk-for-husholdninger>

å vri på spørsmålet: Kan kategorier nyttes som et ledd i å transformere ordninger som nører opp under økonomisk og kulturell urett? Espedalen og Strandbus kapittel 12 om minoritetsnorske foreldres møter med norsk barne- og ungdomsidrett kan tyde på det. De viser frem mangfoldet i involvering i frivillig idrettsarbeid, der noen bidrar lite, andre mye. Forfatterne får tydelig frem at idretten har ekskluderende mekanismer som systematisk rammer minoritetsnorske foreldre, men samtidig er mer generelle og berører flere. Også majoritetsforeldre kan være uinnvidde i den norske idrettsmodellen og ha en livssituasjon eller helsetilstand som ikke er forenlig med utstrakt idrettsfrivillig arbeid. Ved å flette viktige nyanser inn i folks oppfatning om minoritetsforeldre i idretten, kan studien være et springbrett til transformerende tenkemåter – der dikotomien mellom etnisk majoritet og minoritet løses opp og erstattes med mer treffende analyser. Slik fremstår ikke sviktende idrettsfrivillighet som et problem forårsaket av svikt eller mangler ved minoritetsforeldrene selv. Istedenfor snus problemet til å handle om idrettsmodellens svikt og mangler. Perspektivskiftet åpner opp for andre måter å ta fatt på utfordringen. Nå blir det mer aktuelt å tenke i retning av hva som må endres ved idrettsstrukturene for at det blir lettere for «alle» foreldre å involvere seg.

Fraser (1997) presiserer at systembekreftende tiltak har en tendens til å forsterke gruppebaserte identiteter og forskjeller, og gi polariserende bivirkninger. For eksempel kan økonomiske støtteordninger bygge opp under et inntrykk av at folk med pengemangel er underlegne og evig trenge, at de snylter på fellesskapets ressurser og får ufortjente fordeler. En uintendert konsekvens er da at bistandsmottakere stigmatiseres og at familier med dårlig råd utsettes for kulturell urett på toppen av den økonomiske uretten (Fraser, 1997, s. 29). Å unngå stigmatisering er et viktig hensyn også for barn og ungdom innenfor oppvekstens bevegelsesarenaer. Mehus og Tangeraas i kapittel 5 og Thorjussen i kapittel 6 beskriver at karakterer i kroppsøvingsfaget varierer systematisk etter kjønn, familieøkonomi, idrettserfaring og etnisk bakgrunn. Dette kan leses som tegn på et urettferdig system, som bidrar til å reproducere sosioøkonomiske forskjeller i status, selvtillit og fremtidsmuligheter (jf. Andersen, 2012). En transformerende løsning vil ikke være å omfordele hvem som får gode karakterer, men å bryte opp systemet som gjør at elever vurderes, rangeres og tilskrives verdi etter (skole)prestasjon. Dette tankesettet vrir problemet fra å dreie seg om *hvem*

som verdsettes høyt og lavt i rangeringen til å dreie seg om selve *rangeringsmekanismen* som karaktersystemet bygger på. Følgelig kan vi spørre: Går det an å se for seg en skole – eller idrett – der rangering ikke er fremtredende i ungdommers liv og avgjørende for framtiden deres? Kan det finnes rom for at barn og ungdom ikke blir møtt med voksenlivets krav og alvor så tidlig, men heller åpne opp for større plass og aksept for bevegelsesleken i oppveksten, ungdomstida – og kanskje også voksenlivet?

Antologiens kapitler presenterer flere gode ideer for veier videre, ofte rettet mot institusjonelle strukturer og praksiser. Når vi ser på tvers av bevegelsesarenaer, er det de transformerende løsningstypene som fremstår mest lovende over en lengre tidshorison. Hvilke politiske og praktiske løsninger som aktualiseres og forfølges, er gjerne et spørsmål om makt, som er temaet vi vender oss til i det følgende.

Hvem har makt til å skape inkluderende bevegelsesarenaer?

Isen var svart av mennesker. Ingen ble avvist. Hvem hadde makt eller lyst til det?

Andedammen, strofe 6-7

Vi innledet med at inkludering ikke er en tilbakelagt kamp. Antologien viser at inkludering kan være en kampsak for den enkelte slik Berg beskriver i kapittel 4, og at inkludering kan preges av interessekamper mellom ulike grupper, slik Sørensen og Kahrs beskriver i kapittel 10. På den andre siden er inkludering sjelden en kamp med steile fronter. Temaet er i liten grad preget av posisjoner for eller mot inkludering. Snarere kan det være en konflikt som dreier seg om ressurser og prioriteringer: Hvor mye som skal skjenkes ulike inkluderingstiltak. Her kan det være spenninger både mellom felt (idrett vs. skole) og mellom ulike grupper eller grupperinger innad i et felt. I disse tilfellene kan både kampen og makten være ganske usynlig. Hvem har makt til å skape inkluderende bevegelsesarenaer i oppveksten, og hva slags makt er det i så fall snakk om?

Å bevisstgjøre om maktforhold er et av siktemålene innen kritisk teoritradisjon. Ifølge Lukes (2005) har makt tre dimensjoner. Den første er beslutningstaking – den observerbare maktutøvelsen som ligger i at en aktør

får en annen til å gjøre noe. Enkelte personer besitter makt i kraft av for eksempel en innflytelsesrik stilling i skoleverket eller i politikken. Den andre maktdimensjonen er agendasetting – makten som ligger i å bestemme hvilke saker som blir (eller ikke blir) oppført på agendaen. Evensen tar for seg denne formen for makt i kapittel 18 når hun skriver om *fraværet* av kroppen i bevegelse på pensum og studieplaner innen høyere spesialpedagogisk utdanning i perioden 2014–2021. Når noe ikke blir tematisert, blir det ikke mottakelig for kritikk, og diskusjonen stilner før den har begynt. Den tredje maktformen er den ideologiske makten – en form for makt som opererer på et mer ubevisst nivå, men likefremt former folks meninger og preferanser (Lukes, 2005). Ideologisk makt trenger ikke å være intensjonell, men kan få sine virkninger gjennom diffuse kilder som media og sosialisering på ulike arenaer i oppveksten. Lukes hevder at det er gjennom å tilslutte seg en underliggende ideologi at sosiale aktørers aksept av sin posisjon i den etablerte ordenen blir sikret. Når idrettsjentene i Larnebys kapittel 8 snakker om jenters idrettslige underlegenhet som en vedtatt sannhet, er det trolig den ideologiske maktmodusen som virker.

Universitets- og høyskolesektoren, skolevesenet, barnehagene og idrettsorganisasjonen har makt til å drive frem eller forpurre forandring, og til å forme den til fordel for enkelte interesser over andre. Denne institusjonsmakten illustreres godt i Sørensen og Kahrs skildring av norsk paraidrett og dens utvikling gjennom 130 år i kapittel 10. Det historiske tilbakeblikket viser at det har skjedd gradvise og til dels store sprang i inkludering av personer med funksjonshemming, der stadig nye grupper har kommet til og fått medvirkning i organisasjonen. Forfatterne viser at den nye modellen, der paraidrett og annen idrett er samlet i samme organisasjon, har brakt med seg dårligere formell representasjon, mindre synlighet og redusert medbestemmelse for parautøvere vis-à-vis andre idrettsutøvere. Omorganiseringen medførte endrede prioriteringer, ifølge Sørensen og Kahrs, der toppidrett vant terreng fra breddeidrett, parautøvere i byene fikk større fortrinn enn de fra landet, og der personer med mentale funksjonsnedsettelse og/eller store hjelpebehov kom dårligere ut enn før. Nettopp ved å synliggjøre at dagens institusjoner er et resultat av tidligere tiders makt- og interessekamper, evner det historiske perspektivet å forstyrre forestillingen om at rådende maktforhold er selvfølgelig eller urokkelige. Det organisatoriske landskapet kan forandres. I kjølvannet kan nye spenninger og interessekonflikter oppstå. Forfatterne viser

at forandring som er god for noen, kan være dårlig for andre. Organisasjonsstrukturene betyr noe for medvirkning og beslutningsmakt, og er en del av vilkårene som må tas med i betraktningen når vi ser hen til mangfoldige bevegelsesfellesskap.

Vi ser her at medvirkning er et viktig tema, spesielt for medlemsdemokratier som den organiserte idretten. Fraser (2007) understreker også dette når hun angir manglende politisk representasjon som en tredje kategori av urett – ved siden av økonomisk fordeling og kulturell anerkjennelse. Selv om den synligste formen for institusjonell makt skjer via beslutningstaking og agendasetting, virker makt også gjennom etablerte normer og praksiser (Lukes, 2005). For å illustrere, kan vi se til Nesse sitt kapittel 11 om mindreårige flyktingers erfaringer med norsk idrett. Han trekker på Elias og Scotsons (1994) teoretiske innsikter om etablerte grupper og de på utsiden, som synliggjør at innenfor-posisjonen medfører definisjonsmakt. De utenfor er prisdigitt de etablertes normer og regler. For Nesse blir det klart at organisert idrett er et betinget fellesskap, der nybegynneres innpass er avhengig av at de kan innrette seg etter det etablerte lagets forventninger til ferdigheter og kunnskap. Eksemplet med spillestil i fotball er talende. At de nyankomne kunne spille fotball var ikke nok for å passe inn. Guttene fikk kritikk for ikke å spille på riktig måte, og endte med å trekke seg bort fra organisert idrett.

At folk som opplever eller reagerer på urett søker sammen i kollektiv mobilisering, og dermed legger press på politikere og andre maktthavere, er én vei til forandring. Men hva skal til for at den enkeltes erfaring med ekskludering og utenforskap går fra å anses som et individuelt til et institusjonelt problem og ansvar? Når de som opplever å ikke være god nok eller ikke passe inn – og som ønsker eller trenger *noe annet* fra idretten – forsvinner ut, skal det mye til for at deres erfaringer blir fanget opp og diskutert i idrettsorganisasjonen. At idrettsdeltakeren tilsynelatende slutter av eget valg, har demobiliserende virkninger. Det blir straks dem selv de tror det er noe «feil» med – ikke idrettsorganisasjonen (Seippel mfl., 2018). Med Lukes kan dette derimot forstås som en usynlig, men høyst virksom form for makt. Det er nettopp det å hindre konflikt fra å oppstå han betegner som «den mest effektive og underfundige formen for maktbruk» (Lukes, 2005, s. 27). Individualiserende tenkemåter og ansvarstilskrivelser kan bidra til at konflikt unngås, slik at etablerte normer, praksiser og sosiale mønstre i tilhørighet og uten-

forskjap reproduseres. På denne måten kan frafall etter kjønnede og sosio-økonomiske skillelinjer (Andersen & Bakken, 2019) forstås som tegn på silingsmekanismer som understøtter de rådende maktforhold. Et mer generelt poeng som teksten til Nesse aktualiserer, gjelder rammene for inkludering. Hvor smalt er nåløyet? Hvor trang og ufleksibel er formen du må passe inn i for å regnes som en del av gruppen og for ikke å møtes med stadige korrigeringer som stadfester utenforskap?

Kanskje er det spesielt her at forskernes kritiske perspektiver kommer til sin rett, ved å synliggjøre maktens virkninger – også der den opptrer i det stille. Perspektivene kan styre leserens blikk på måter som avdekker enkelte former for urett (og overser andre), og fremmer visse måter å agere på som aktuelle og riktige (jf. Cuervo & Wyn, 2014). Idealer og verdier spiller en rolle. De er gjerne retningsgivende for hvilke politiske og praktiske grep som fattes. Wilhelmsen og Straumes kapittel 17 er illustrerende. De anvender et *dannelsesperspektiv* som setter høyere idrettsutdanning inn i «et større samfunnsmessig prosjekt som har til hensikt å fremme sosialt likeverd globalt og lokalt» (s. 341). Forskernes perspektiver har imidlertid også blindflekker som kan bli til hinder for en mer rettskaffen samfunnsutvikling. I kapittel 2 ser Wilhelmsen behovet for kritisk forskning som utfordrer de tause premissene innbakt i de dominerende forskningsperspektivene på barn, lek og funksjonshemming. Oppfordringen resonerer med Morgans (1983, s. 24) kritikk av idrettsforskningen i sin samtid, som han mente var konform og systembekreftende. Han hevdet at de dominerende perspektivene reproduserte et instrumentelt syn på idrett, og forkludret potensialet for reell antikapitalistisk, nymarxistisk kritikk av idrettsutviklingen og samfunnet. Sandvik og Solstad undersøker i kapittel 9 om Rosas (2019) sosiologi er en nyttig inngang til å revitalisere denne typen kritikk. Deres analyse av barne- og ungdomsidretten innbyr til et kritisk blikk på vekst- og konkurranselogikken i det moderne samfunn som truer med å forringe individets forutsetninger for å leve et godt liv. Perspektivet fremhever at en idrett som krever mer og mer, etter hvert støter mot tålegrenser hos den enkelte. I søken etter en ny kurs etterspør forfatterne visjoner om inkludering som er frikoblet fra idealet om at «mer er bedre». En oppfordring til forskere er å reflektere over implikasjonene av perspektivene de bruker, og idealene de er tuftet på. Er de forenlig med en samfunnsutvikling som ikke støter mot menneskets eller naturens tålegrenser?

Mye har skjedd på inkluderingsfronten de siste tiårene. Inkluderingsidealet synes institusjonalisert – nedfelt i oppvekstinstitusjonenes planverk og frontet som et tungtveiende hensyn i tilrettelegging av praksis. Dette kommer tydelig frem i kapitler som gir innblikk i regelverk og styringsdokumenter for ulike bevegelsesarenaer. Eksempler er kapittel 14 av Øvreås og Lindsverk og kapittel 15 av Elnan og Vedul-Kjelsås, som henholdsvis skriver om barnehagelærer- og kroppsøvingslærerutdanningen. Vi har sett at inkludering så visst er på agendaen. Dette til tross, ansporer tekstene i antologien tidvis til å undre over om institusjonene i tilstrekkelig grad er tilnærmelige, mottakelige for kritikk og åpne for transformerende endring. Kan det, for det første, ligge en latent trussel i at noen idealer blir for sterke og konsensuspregede? Inkludering av barn og unge er et såkalt «valenstema». Slike tema kjennetegnes av å fremkalle sterke følelser, være preget av konsensus og å fremstå konfliktfritt (Lang & Pinder, 2017, s. 100). Det innebærer at å ytre seg kritisk i saker som har med inkludering og mangfold å gjøre, kan være vanskelig. De som har makt til å definere det korrekte, har også makt til å utdefinere de som ytrer seg ukorrekt (Lukes, 2005). Da blir det heller ikke nok å være til stede, eller være representert, for å bli hørt.

Virkeliggjøring av visjoner

I dette kapittelet har vi argumentert for sammenhengen mellom inkluderende bevegelsesfellesskap og samtidens kamper og håp. Bidragene i boka minner oss på at inkluderingsutfordringer innenfor enkeltinstitusjoner må ses i sammenheng med utfordringer i samfunnet mer generelt. Natur- og klimakrisen legger en ressursmessig ramme rundt alle andre kamper i vår tid (Rosa mfl., 2019). Den signaliserer behovet for å se hen til løsninger som handler om omfordeling fremfor økt ressursbruk – også når temaet er inkludering. Enkelte veier til fremtidens inkluderende fellesskap synes da mer lovende enn andre. Vi har sett hvordan systembekreftende løsninger kan fungere som et alibi for å opprettholde en urettferdig økonomisk og kulturell status quo, og dermed bli en hemske for progressiv egalitær endring: Mer grunnleggende oppgjør med økonomisk og kulturell urett uteblir, og de negative, ekskluderende utfallene må korrigeres gang på gang. I stedet for har vi løftet opp transformerende løsninger, der problemene tas ved roten,

som et bedre alternativ. Dersom færre familier sliter med økonomien, og færre barn og ungdom blir møtt med stigmatiserende fordommer, vil dette kunne opphøre som hinder for at barnehage, skole og idrett er inkluderende bevegelsesarenaer.

De demokratiske vilkårene er viktige å ha i mente, både i spørsmål om økonomisk urett og anerkjennelse. Økonomiske forskjeller og bostedssegregering truer med å skape avstand mellom grupper som lever stadig mer atskilte og forskjellige liv, mens barna likevel skal forenes i klasserommet, gymsalen og på idrettsbanen. Institusjonene adopterer samfunnets utfordringer. Når forskjellene øker på utsiden, står lærere og trenere i en større spagat på innsiden. Rosa (2019) advarer mot en situasjon der folk uttrykker sine meninger og misnøye til makthavere, uten å bli hørt, og uten svar på tiltale, som en kime til fremmedgjøring for den enkelte og til demokratisk krise for våre samfunn. Høsten 2022 var lærere og barnehageansatte i streik for bedre lønns- og arbeidsvilkår. Også disse kampene henger sammen. Uten ansatte med overskudd til å ta seg av alle på en god måte, eller uten *mange nok* ansatte i framtiden, svekkes vilkårene for inkludering på barn og unges bevegelsesarenaer. Det politiske landskapet er åpenbart med på å forme rammen for inkluderingsarbeid innad i oppvekstinstitusjonene. Lærerstudentene Thorjussen skriver om i kapittel 16 må kunne tre trygt inn i yrkeslivet med forsikring om anstendig lønn og et sunt arbeidsmiljø. De som jobber med barn og unges bevegelsesarenaer, trenger å bli hørt når de ytrer sine krav og bekymringer. Det utpeker seg dermed som et viktig hensyn å unngå tiltak som dytter ansvars- og arbeidsbyrden nedover i systemet.

I dette avslutningskapittelet har vi tatt til orde for at kritiske perspektiver kan utfordre urett og by på visjoner som vekker fremtidshåp. Slik kan perspektivene styrke folks tro på at det nytter å engasjere seg og ta kamper, store og små, for rettferdighet og inkluderende fellesskap. I forskning og praksis oppfordrer vi til å overveie perspektivenes makt: Hvilke idealer bør vi la oss lede av, og hvilke konsekvenser bør vi vokte oss for? Kanskje kan vi komme fremtidige problemer i forkjøpet ved å se etter blindflekker og tause premisser i våre egne perspektiver. På samme måte som Ahmed (2021, s. 92–93) oppfordrer til å stå i ubehaget og konfrontere egne privilegier, bør vi våge å stille de vanskelige spørsmålene. Et sted å starte kan være å utfordre antakelsen om inkludering som den beste ledestjernen. Det kan være betimelig å spørre: Når støter innsats for inkludering mot andre hen-

syn og verdier? Trenger alle barn å være med på alle arenaer for å betraktes eller oppleve seg selv som inkludert? Å se på tvers av bevegelsesarenaer kan åpne øynene våre for tilfeller der ikke-deltakelse på én arena ikke er som et problem å regne. Kanskje er fraværet et tegn på trivsel, mestring og glede på en annen arena, som en del av andre sosiale fellesskap – eller dansende tilfreds alene på stuegulvet hjemme, uten å skjenke barna på Andedammen en tanke.

Referanser

- Ahmed, S. (2021). *Gledesdrepnde essays*. Cappelen Damm Akademisk.
- Andersen, P.L. & Hansen, M.N. (2012). Class and cultural capital – the case of class inequality in educational performance. *European sociological review*, 28(5), 607–621. <https://doi.org/10.1093/esr/jcr029>
- Andersen, P.L. & Bakken, A. (2019). Social class differences in youths' participation in organized sports – what are the mechanisms? *International Review for the Sociology of Sport Journal*, 54(8), 921–937. <https://doi.org/10.1177/1012690218764626>
- Cuervo, H. & Wyn, J. (2014). Reflections on the use of spatial and relational metaphors in youth studies. *Journal of Youth Studies*, 17(7), 901–915. <https://doi.org/10.1080/13676261.2013.878796>
- Deutscher, P. & Lafont, C. (Red.) (2017). *Critical theory in critical times – transforming the global political and economic order* (bd. 7). Columbia University. <https://doi.org/10.7312/deut18150>
- Elias, N. & Scotson, J.L. (1994). *The established and the outsiders – a sociological enquiry into community problems* (2. utg). Sage.
- Flintoff, A. (2012). Playing the «Race» card? Black and minority ethnic students' experiences of physical education teacher education. *Sport, Education and Society*, 20(2), 190–211. <https://doi.org/10.1080/13573322.2012.745397>
- Fraser, N. (1997). *Justice interrupts. Critical reflections on the «postsocialist» condition*. Routledge.
- Fraser, N. (2007). Mapping the feminist imagination: From redistribution to recognition to representation. *Estudos Feministas*, 15(2), 291.
- Fraser, N. (2019). *The old is dying and the new cannot be born – From progressive neoliberalism to Trump and beyond*. Verso.
- Frønes, I. (2018). *Den krevende barndommen – Om barndom, sosialisering og politikk for barn*. Cappelen Damm Akademisk.
- Halvorsen, K. & Stjernø, S. (2021). *Økonomisk og sosial ulikhet i Norge*. Universitetsforlaget.
- Lang, M. & Pinder, S. (2017). Telling (dangerous) stories – A narrative account of a youth coach's experience of an unfounded allegation of child abuse. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 9(1), 99–110.
- Lukes, S. (2005). *Power: A radical view*. (2. utg). Palgrave MacMillan.
- Morgan, W.J. (1983). Toward a critical theory of sport. *Journal of Sport and Social Issues*, 7(1), 24–34.
- Myhre, R. (2022). Andedammen. I: R. Myhre, *Tema: Bandy – diktning 12*. Ingen forlag.
- Piketty, T. (2020). *Capital and ideology*. Belknap.
- Rosa, H. (2019). *Resonance: A sociology of our relationship to the world*. Polity.
- Seippel, Ø., Dalen, H.B., Sandvik, M.R. & Solstad, G.M. (2018). From political sports to sports politics – on political mobilization of sports issues. *International journal of sport policy and politics*, 10(4), 669–686.

- Seland, I., Persson, M. & Eriksen, I.M. (2019). *Barn og unges fritid i et kjønns- og likestillingsperspektiv* (NOVA-rapport 5/19). NOVA.
- Smette, I. & Hegna, K. (2021). Selvbestemmelse og selvregulering – nye elevidealer for ungdomsskolen. I: G. Ødegård & W. Pedersen (Red.), *UNGDOMMEN*.
<https://doi.org/10.23865/noasp.142.ch5>